

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ YAPILARINDA GEOMETRİK SÜSLEMeye SAHİP SÜTUNÇE GÖVDELERİ¹

Ezgi Temekoğlu²
Ali Baş³

¹ Bu makale Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Programında Prof. Dr. Ali BAŞ danışmanlığında Ezgi TEMEKOĞLU tarafından hazırlanan "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarında Sütunçeler" başlıklı doktora tezinden geliştirilerek hazırlanmıştır.

² Sorumlu Yazar: Dr. ORCID iD: 0000-0001-6332-9098

³ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID iD: 000-0002-4314-0498

Temekoğlu, Ezgi ve Ali Baş. "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarında Geometrik Süslemeye Sahip Sütunçe Gövdeleri". ulakbilge, 95 (2025/2): s. 166-176. doi: 10.7816/ulakbilge-13-95-05

ÖZ

Sütunçeler Anadolu Selçuklu Dönemi'nde cami, medrese, türbe ve kervansaray gibi yapıların farklı bölümlerinde yer almakla birlikte, genellikle taç kapı, mihrap veya niş köşelerinde görülmektedir. Özellikle taç kapılarda, başlangıçta çıkıntıların iç köşelerinde kullanılan sütunçeler, 13. yüzyılın ikinci yarısına doğru taç kapıların dış köşelerine de yerleştirilmeye başlanmıştır. İç köşelerdeki sütunçelere göre daha büyük boyutlu olan dış köşe sütunçeleri, tek bir sütunçe veya birbiri üzerine bindirilmiş iki sütunçeden meydana gelmekte, şekil veya süsleme bakımından iç köşelerdekilerden farklılık göstermemektedir. Kullanımı çok fazla olmasa da sütunçeler kitabe ve pencere etrafında da görülmektedir. Genellikle sivri köşeleri yumuşatmak için kullanıldığı düşünülen sütunçeler, aslında süsleme elemanı olarak dikkat çeker. Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında görülen sütunçelerin tamamı değerlendirmeye alınırken, sütunçeler yerinde gözlemlenerek fotoğraflanmış ve değerlendirilmiştir. Anadolu Selçukluları'nın, Anadolu hâkimiyeti gerçekleşmeden önce bu bölgede varlığını sürdüren Artuklu, Saltuklu, Danişmentli gibi beylikler döneminde inşa edilen yapılar konu kapsamı dışında tutulmuş fakat Anadolu Selçukluları'nın hâkimiyetinden sonra görülen Mengüceklî, Eşrefoğlu gibi beyliklerin yapılarının Selçukluların hala Anadolu'da hâkimiyetinin fiilen kaybedilmediği dönemde inşa edildiği için konu sınırlarına dâhil edilmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemi sütunçe gövdeleri genel olarak süslemelerine göre "geometrik süslemeye sahip olanlar" ve "bitkisel süslemeye sahip olanlar" şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Sütunçe gövdelerinde, form olarak bir değişikliğe sebep olmayan geometrik süslemeler kendi içerisinde geçmelerle süslü, sarmal ve zikzak şeklinde üç farklı başlığa ayrılır. Geçmelerle süslü sütunçeler, şeritler veya çokgenlerin geçmeleriyle merkezde oluşan yıldızdan gelişen kompozisyon; kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerle oluşturulan geometrik kompozisyon; ardışık olarak sıralanan motifler ve geçmelerin palmet oluşturduğu süslemeler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Zikzak süslemeye sahip olanlar da kendi içerisinde yatay ve dikey zikzak olarak ikiye ayrılmaktadır.

Anahtar Kelime: İslam Tarihi ve Sanatları, Anadolu Selçuklu, Sütunçe, Geometrik Süsleme, Taş Süsleme

Makale Bilgisi:

Geliş: 16 Şubat 2025

Düzeltilme: 9 Mayıs 2025

Kabul: 14 Mayıs 2025

Giriş

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen yapılarda görülen elemanlardan biri de sütunçelerdir. Genellikle sivri köşeleri yumuşatmak için kullanıldığı düşünülen sütunçeler çoğunlukla taç kapının bir elemanı gibi görülmekle birlikte, eyvan veya niş köşeleri ile kitabe ve pencerelerde de yer almaktadır. Sütunçeler her ne kadar yapı elemanı gibi görülürse de Anadolu Selçuklu dönemi taş süslemeciliğinin de önemli unsurları olarak dikkati çekmektedir. Anadolu Selçuklu dönemi taş süslemeciliğinde bitkisel, geometrik, figürlü, yazılı ve nesnel motifler kullanılmıştır. Bu dönem sütunçe gövdelerinde ise sadece geometrik ve bitkisel süsleme görülmektedir. Anadolu Selçuklu Devletinin ilk yıllarında inşa edilen yapılardaki süslemeler plastik etkisi az veya motif oyma teknikleriyle yapılırken, devletin Anadolu'da hâkimiyet alanları genişledikçe, karşılaşılan yeni kültür ve merkezden uzaktaki sanatçıların yeni deneme kalıpları oluşturmasıyla süslemelerde de değişim yaşanmıştır.

Özellikle mimari süslemede kullanılan taş, mermer, tuğla, çini ve alçı gibi malzemelerde görülmektedir. Süslemeler genellikle girift bir anlayışta yapılmaya başlanmıştır. Girift-girişik bir anlayışla yapılan kompozisyonlardan geometrik ve bitkisel süslemeler iç içe verilerek süsleme kompozisyonları oluşturulmuştur (Temekoğlu, 2023: 291-292).

Kum saati olarak da isimlendirilen sütunçeler, mimari eserlerde genellikle mihrap veya taç kapı köşelerine yerleştirilmiş yapı elemanları olarak tanımlanır (Hasol, 1993: 72). Genellikle sivri köşeleri yumuşatmak için yapılan sütunçeler aynı zamanda birer bezeme unsuru olarak da dikkati çeker. Yine sütunçeler bazen dairevi, bazen kare, bazen de çokgen kesitli gibi farklı formlarda ve duvara bitişik şekilde yapılmışlardır. Genel olarak dairevi formda yapılan sütunçelerde, keskin hatlarının yumuşatılması ve köşelerin yuvarlaklaştırılma düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Ünal, 1982: 57). Sütunçeler genellikle dairevi veya kare formda yapılmış kaideler üzerine oturmuşlardır. Sütunçe gövdeleri genel olarak süslemelerine göre "geometrik süslemeye sahip olanlar" ve "bitkisel süslemeye sahip olanlar" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geometrik süslemeye sahip olan sütunçe gövdeleri de kendi içerisinde geçmeli, sarmal ve zikzak şeklinde üçe, geçmeliler; şeritler veya çokgenlerin geçmeleriyle merkezde oluşan yıldızdan gelişen kompozisyon, kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerle oluşturulan geometrik kompozisyon, ardışık olarak sıralanan motifler ve geçmelerin palmet oluşturduğu süslemeler olarak dörde, zikzak şeklinde olanlarda kendi içerisinde yatay ve dikey zikzak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

SÜSLEMELERİNE GÖRE SÜTUNÇE GÖVDELERİ		
GEÇMELERLE SÜSLÜ	SARMAL	ZİKZAK
		

Görsel 1: Geometrik Süslemeye Sahip Sütunçeler.
(Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi).

1. Geometrik Süslemeye Sahip Sütunçe Gövdeleri

Geometrik süslemeler, bilinen en eski süsleme öğelerinden olup, süslemeye ilişkin hemen her alanda sevilerek kullanılmıştır. Bu motifleri, yıldız, altıgen, sekizgen, üçgen, eşkenar dörtgen, kare, dörtgen gibi geometrik şekiller oluşturmaktadır (Keziban ve Yurttaş, 2021: 296). Geleneksel ve çevresel birikimler ile Anadolu kültürlerinin etkisiyle şeritler ve yivler, malzemenin daha girift kompozisyonlar oluşturma adına imkânların zorlandığını gösteren süsleme çeşidi olmaktadır (Dursun, 2009: 114). Bu çalışma içerisinde ele alınan geometrik süslemeye sahip sütunçe gövdeleri, süsleme özelliklerine göre kendi içerisinde geçmelerle süslü sütunçeler, sarmallarla süslü sütunçeler, zikzaklarla süslü sütunçeler olmak üzere alt başlıklara ayrılmaktadır (Görsel.1). Geçmelerin oluşturduğu kompozisyon içerisinde damga motifleri de yer almaktadır (Aslan, 2022: 282).

Geçmelerle Süslü
Sütunçeler

Kayseri Çifte Kümbet
Cephe Sütunçesi

Kayseri Hacı Kılıç Cami Taç Kapı
Sütunçesi

Görsel 2: Geçmelerle Süslü Sütunçeler (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

1.1. Geçmelerle Süslü Sütunçeler

Geçmelerle süslü sütunçeler kendi içerisinde dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar; şeritler veya çokgenlerin geçmeleriyle merkezde oluşan yıldızdan gelişen kompozisyon, kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerle oluşturulan geometrik kompozisyon, ardışık olarak sıralanan motifler ve geçmelerin palmet oluşturduğu gövdelerdir (Dursun, 2016: 370). Şeritler veya çokgenlerin geçmeleriyle merkezde yıldız oluşturan kompozisyon; Kayseri Hunad Hatun Türbesi güneybatı cephesi ile güney cephesini birleştiren sütunçe gövdesinde ve Kayseri Çifte Kümbet sütunçelerinde görülmektedir (Görsel 2-3).

Görsel 3: Kayseri Çifte Kümbet sütunçeleri (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerle oluşturulan geometrik kompozisyon; Tercan Mama Hatun Kümbeti sütunçeleri (Görsel 4), Kayseri Hunad Hatun Türbesi kuzey cephe ile kuzeybatı cephesini ve doğu cephe ile kuzeydoğu cephesini birleştiren sütunçeler, Kayseri Çifte Kümbet ve Sahibiye Medresesi taç kapı sütunçeleri, Kayseri Döner Kümbet ve Kırşehir Melik Gazi Türbesi sütunçelerinde görülmektedir. Ayrıca, Hacı Kılıç

Külliyesinde de görülür. Medreseye ait taç kapının iki yandaki sütunçelerin yüzeyi, kırık kenarlı sekizgenlerle yine sekizgenden gelişen zengin bir formun geçmeler yapmasıyla girift bir kompozisyona gider (Mülayim, 1982: 34).

Görsel 4: Tercan Mama Hatun Kümbeti Sütunçeleri(Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Ardışık olarak sıralanan motifler farklı özellik göstermektedir. Avanos Sarıhan taç kapısı sütunçeleri, Burdur Susuz Han taç kapısı yan niş sütunçeleri, Denizli Akhan taç kapı sütunçeleri, Kayseri Tuzhisar Sultan Hanı Mescidinin hanın kapalı kısmına bakan yüzünün sağ ve sol sütunçeleri(Görsel 5), Kayseri Güllük Cami sütunçeleri, Kayseri Hızır İlyas Köşkü taç kapı sütunçeleri, Karatay Han taç kapısı, Konya Beyhekim Mescidi mihrap sütunçeleri, Konya SadrettinKonevi Cami mihrap sütunçeleri, Konya Bulgur Tekkesi harim mihrap sütunçeleri, Konya Zazadin Han avlu taç kapısı sütunçeleri, Konya Sırçalı Medrese eyvan köşe sütunçeleri ve eyvan mihrabı sütunçeleri, Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami mihrap sütunçeleri, Tokat Mahperi Hatun Kervansarayı taç kapı sütunçelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Kayseri Tuzhisar Sultan Hanı

Burdur Susuz Han Taç kapı Yan Niş

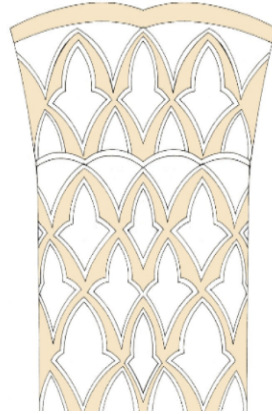
Görsel 5: Ardışık olarak sıralanan motifler (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Geçmelerin palmet oluşturduğu gövdeler; Antalya Karatay Medresesi taç kapı sütunçeleri, Burdur İncir Han taç kapı sütunçeleri, Erzurum Çifte Medrese eyvan sütunçeleri, Kastamonu Yılanlı Darüşşifası taç kapı sütunçeleri, Konya İnce Minareli Medrese çifte sütunçe gövdeleri, Konya Sahip Ata sebül sütunçeleri, bu grubun örnekleridir(Görsel 6). Genellikle kıvrım daldan gelişim gösteren rumilerle birlikte girift kompozisyonlarda yer

alan bu motif, bazen yazı, figür ve geometrik motiflerle beraber işlenmiş, bazen de başka motif olmaksızın tek başına verilmiştir (Dursun, 2016: 394).

Kastamonu Yılanlı
Darüşşifası

* Çizim
(Atalay, 2010: 65)

Konya İnce Minareli
Medrese

Görsel 6: Geçmelerin Palmet Oluşturduğu Gövdeler; (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

1.2. Sarmallarla Süslü Sütunçeler

Sarmal süslemeli sütunçelerde, gövde formunda herhangi bir değişikliğe gidilmeden yüzeysel süsleme uygulamaları yapılmıştır. Sarmal uygulamalarda benzer düzenlemeler görülürse de bazı detay farklılıkları ile karşılaşmaktadır (Görsel 7). Kastamonu Âşıklı Sultan Türbesinde yer alan sütunçe gövdelerinde derin oyma tekniği ile plastik etkisi arttırılmış şeritlerin, gövdenin bütününe dolanarak helezonik ilerleme ile sol üstten sağ aşağı doğru oluşturulmuş sarmal yer alırken, Amasya Halifet Gazi Türbesinde yer alan sütunçe gövdelerinde sarmal düzen çizgisel hatlarla daha yüzeysel oluşturulmuştur. Kayseri Develi Seyyid-i Şerif Rufai Türbesindeki sütunçe gövdeleri ise derin oyma tekniği ile şeritler ters aksta, sağ üstten sol aşağı doğru sarmal şekilde süslenmiştir.

KASTAMONU ÂŞIKLI SULTAN

AMASYA HALİFET GAZİ
TÜRBESİ

KAYSERİ DEVELİ SEYYİD-İ ŞERİF
RUBAİ TÜRBESİ SÜTUNÇELERİ

Görsel 7: Sarmal sütunçeler (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Bu grubun önemli örnekleri; Aksaray Sultan Hanı avlu taç kapısı yan niş iç sütunçe, Amasya Halifet Gazi Kümbeti sütunçeleri, Amasya Bimarhanesi taç kapı yan niş sütunçeleri, Avanos Sarıhan kapalı kısım taç kapısı sağ yan niş sütunçeleri, Kahramanmaraş Ashab-ı KehfRibatı mescit giriş sütunçeleri, Karaman EbulFeth Cami mihrap sütunçeleri, Kastamonu Âşıklı Sultan Türbesi eyvan sütunçeleri, Kayseri Develi Seyyid Şerif Rufai Türbesi sütunçeleri, Kırşehir Cacabey Medresesi taç kapı dış ve mihrap sütunçeleri, Konya Sırçalı Medrese taç kapı kavsarasında bulunan kitabe sütunçeleri, Malatya Ulu Cami kuzey kapısı yan niş sütunçeleri, Sivas Çifte Medrese taç kapı yan niş sütunçeleridir.

1.3. Zikzaklarla Süslü Sütunçeler

Süslemenin sütunçe formunu değiştirmedeği zikzak sütunçe gövdeleri dikine zikzak ve yatay zikzak olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmıştır. Dikine zikzaklı sütunçeler; Aksaray Ağzıkarahan eyvanının solundaki odalarının giriş açıklıklarında bulunan sütunçeler, Antalya Karatay Medresesi taç kapı yan niş sütunçeleri, Avanos Sarıhan kapalı kısım taç kapısı sütunçeleri, Avanos Sarıhan kapalı kısım taç kapısı sol yan niş sütunçeleri, Isparta Dündar Bey Medresesi yan niş sütunçeleri, Karatay Han kapalı kısım yan niş sütunçeleri, Malatya Ulu Cami kuzey taç kapı sütunçeleri, Sivas Buruciye Medresesi pencere sütunçeleridir (Görsel 8.).

Görsel 8: Zikzaklarla Süslü Sütunçeler (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Yatay Zikzaklı Sütunçeler; Aksaray Ağzıkarahan eyvanının sağındaki odaların giriş açıklıklarında bulunan sütunçeler, Avanos Sarıhan mescit kapısı ve mihrap sütunçeleri, Denizli Ak Han yan niş sütunçeleri, Konya Kızılören Hanı mihrap sütunçeleri, Konya Akşehir Ulu Cami dış mihrap sütunçeleri, Konya Sırçalı Medrese taç kapısı yan niş sütunçeleri, Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami pencere sütunçeleri, Sivas Buruciye Medresesi eyvan pencere sütunçeleridir.

Değerlendirme

Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarındaki sütunçe gövdelerinde genel olarak bitkisel ve geometrik süsleme kullanılmıştır. Geometrik süslemeye sahip sütunçeler kendi içerisinde geçmelerle süslü sütunçeler, sarmallarla süslü sütunçeler ve zikzaklarla süslü sütunçeler olmak üzere üçe ayrılır. Geçmelerle süslü sütunçeleri kendi içerisinde değerlendirdiğimizde ise şeritler veya çokgenlerin geçmeleriyle merkezde oluşan yıldızdan gelişen kompozisyon, kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerle oluşturulan geometrik kompozisyon, ardışık olarak sıralanan motifler; geçmelerin palmet oluşturduğu gövdeler olmak üzere farklı başlıklar altında ayrılmaktadır. Yıldızlardan gelişen süsleme ile kırılmalar yaparak ilerleyen süsleme, sütunçe gövdeleri dışında, özellikle taç kapı ve mihraplardaki silmeler ile kemerlerde yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Benzer şekilde bazı yapılarda yer alan gülbezelerde de görülür. Farklı kompozisyonlarda karşımıza çıkan ardışık olarak sıralanan motiflerin oluşturduğu kompozisyonlar ise sütunçe gövdeleri dışında genellikle ince silme ve kemer gibi dar yüzeylerde görülmektedir¹. Geçmelerin palmet oluşturduğu kompozisyon, daha çok kıvrım daldan gelişim gösteren rumîlerle birlikte girift kompozisyonlarda yer alırken, bazen yazı, figür ve geometrik motiflerle beraber veya motif olmaksızın tek başına verilmiştir (Dursun, 2016: 394). Geçmelerle süslü sütunçelerin Anadolu Selçuklu dönemi sonrasında da yoğun şekilde kullanıldığı görülür. İlhanlı dönemine ait Tokat Çöreği Büyük Tekkesi² taç kapı sütunçeleri (Görsel 9) ile Mardin Sultan İsa Medresesi'nde³ ve Mardin Sultan Kasım Medresesi'nde de geçmelerle süslü sütunçeleri görmek mümkündür (Görsel 10-11).

¹Kayı Boyu damgası ile ilgili olarak bkznz. Duran ve Baş, 2018, s. 523-535.

²Tokat Çöreği Büyük Tekkesi hakkında detaylı bilgi için bkznz. Turan, 2016: 67; Karahan, 1976: 29; Gündoğdu vd. 2006: 435.

³Artuklu Dönemi Medreseleri hakkında detaylı bilgi için bkznz. Gabriel, 1940: 28-33- PL. XVIII; Altun, 1971: 89-95; Kuban, 2004: 116; Aslanapa, 1989: 200.

Görsel 9: Tokat Çöreği Büyük Tekkesi (Ezgi Temekoğlu arşivi, 2021)

Görsel 10: Mardin Sultan İsa Medresesi 1385(Kozbe, G., Güngör, A., (Ed.) 2022: 1)

Görsel 11: Mardin Sultan Kasım Medresesi 15. Yy 2. Yarısı (Kozbe, G., Güngör, A., (Ed.). 2022: 6)

Sarmallarla süslü sütunçe gövdeleri ilk İslam sanatı eserlerinden Bağdat Kazakî Camii'den itibaren görülebilmektedir (Ögel, 1966: 122). Sarmallarla Süslü Sütunçeler Anadolu Selçuklu döneminde önemli bir yer tutar. Sütunçe gövdeleri dışında fazla görülmeyen sarmal uygulama bazı yapılarda farklı bölümlerin kemerlerinde yer almaktadır. Sütunçe gövdeleri dışında fazla görülmeyen sarmal uygulama, bazı yapılarda farklı bölümlerin kemerlerinde izlenebilmektedir. Sarmal sütunçeler Anadolu Selçuklu Dönemi sonrasında da devam eden ve tercih edilen bir uygulama olarak görülmektedir. Aydınoğulları dönemi Birgi Ulu Cami⁴ pencere köşelerinde yer alan sütunçeler buna örnek olarak gösterilebilir (Görsel 12).

⁴ Birgi Ulu Cami Hakkında detaylı bilgi için bk. Merçil, 1991a: 241; Akın, 1947: 96; Merçil, 1991b: 139; Ünal, 2001: 58; Kalfazade, 2012: 86.

Görsel 12: Birgi Ulu Cami pencere sütunçeleri ("Birgi Ulu Cami", Tarihi Mekânlar Kişisel Ansiklopedisi, erişim: 02.03.2024 <https://www.erolsasmaz.com/?oku=531>)

İslam Mimarisinin önemli örneklerinden biri olan Buhara'daki Samanoğullarına ait İsmail Türbesi'nin cephelerindeki galeri bölümünde kullanılan dikine zikzaklarla süslü sütunçeler bölgedeki taç kapı köşe sütunçe kullanımına da en eski örneklerden biri olarak gösterilebilir. Anadolu Selçuklu Dönemi geometrik süslemeye sahip sütunçeler başlığı altında değerlendirdiğimiz son grubumuz olan zikzaklarla süslü sütunçeler kendi içerisinde dikine zikzaklı sütunçeler ve yatay zikzaklı sütunçeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Zikzak uygulamaları Anadolu Selçuklu yapılarında sütunçeler dışında pek görülmemektedir. Anadolu Selçuklu dönemi sonrasına ait zikzaklı sütunçelere örnek olarak, Karamanoğulları dönemine ait Konya Meram Hasbey Darülhuffazı⁵ kapı köşelerinde yer alan sütunçe gövdeleri gösterebilir (Görsel13).

Görsel 13: Meram Hasbey Darülhuffazı Kapı sütunçeleri (Marangoz, 2019: 154)

Sonuç

Sütunçeler Anadolu Türk mimarisinde, Anadolu Selçuklu Dönemi ve sonrasında taç kapı, mihrap ve niş gibi alanlar başta olmak üzere önemli yapıların adeta vazgeçilmez elemanı olmuştur. Doğrudan taşıyıcılık görevi yüklenen sütunlardan farklı olarak, taşıyıcılık görevi olmayan sütunçeler ile ilgili iki husus ön plana çıkar. Bunlardan biri keskin köşe hatlarının yumuşatılması, ikincisi ise süsleme elemanı olarak kullanılmasıdır.

Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında görülen sütunçe gövdeleri süsleme açısından genel anlamda iki farklı uygulama gösterir. Bunlardan biri geometrik diğeri de bitkisel süslemeye sahip olan sütunçe gövdeleridir. Çalışma konumuzu oluşturan geometrik süslemeye sahip sütunçe gövdeleri bitkisel süslemeli sütunçe gövdelerine göre daha fazla tercih edilmiştir.

⁵Hasbey Darülhuffazı hakkında detaylı bilgi için bk. Karpuz, 2009: 323; Konyalı, 1964: 959.

Geometrik süslemeye sahip sütunçe gövdeleri genel olarak Anadolu Selçuklu dönemi süsleme sanatında görülen program çerçevesinde bir gelişim gösterir. Bu bağlamda süslemede görülen dönemsel ve bölgesel farklılıklar sütunçeler için de geçerli bir süreç olmuştur. Özellikle erken tarihli yapılarında çizgisel düzenle oluşturulmuş geçmeler ve bu geçmelerin oluşturduğu kompozisyonlar oldukça fazla kullanılmıştır. Sonuç olarak; özellikle Anadolu Selçukluları döneminde önemli bir yere sahip olan üç büyük ildeki eserlere baktığımızda, başkent görevi üstlenen Konya yapılarındaki sütunçe gövdelerinde bitkisel ve geometrik süslemelerin birlikte ve yoğun kullanıldığı görülmektedir. Asurlulardan günümüze kadar ticaret ile birlikte anılan ve Anadolu Selçuklu Döneminde de önemli yer edinen Kayseri yapılarında sütunçe gövdelerinde geometrik süslemenin yoğun kullanıldığı, İlhanlı etkisinin fazla hissedildiği ve Anadolu Selçuklu döneminde de yoğun süsleme kompozisyonlarının görüldüğü Sivas ilindeki yapılarda ise bölgesel ve tarihsel sürecin süsleme anlayışı üzerinde de etkili olduğu görülür. Mevcut veriler çerçevesinde ise diğer illerde böyle bir genellemeye gitmek mümkün olmamıştır.

Kaynakça

- Akın, Himmet. "Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma.", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 5, (1947): 91-100.
- Altun, Ara. *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul: Gün Matbaası, 1971.
- Aslan, Yunus. Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarında Motifleşen Türk Damgaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2022.
- Atalay, Şennur. Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısının Tezyinatı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Aslanapa, Oktay. Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Duran Remzi. Baş, Ali. "Oğuzların Kayı Boyu Damgasının Anadolu Türk Mimari Süslemesinde Motif Olarak Kullanılması Üzerine". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 43 (Bahar 2018): 523-535.
- Dursun, Şükrü. Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Dursun, Şükrü. "*Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*." (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.
- Gabriel, Albert. *Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale*, Paris: E. De Boccard, 1940.
- Gündoğdu ve diğer. Tarihi Yaşatan İl Tokat, Ankara: PYS Vakıf Sistem Matbaa Müdürlüğü, 2006.
- Hasol, Doğan. Mimarlık ve Yapı Sözlüğü, İstanbul: Yem Yayınları, 1993.
- Kalfazade, Seda. "Birgi Ulu camii." TDV İslâm Ansiklopedisi 42 (2012): 85-86
- Karahan, Atalay. Tarihi Eserleriyle Niksar, Ankara: Emel Matbaacılık, 1976.
- Karpuz, Haşim. Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009.
- Konyalı, İ., Hakkı. Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964.
- Kozbe, Gülriz., Güngör, Akarcan., (Ed.). Mardin İli Kültür Envanteri. Konya: T.C. Mardin Valiliği, Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022.
- Kuban, Doğan. Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Marangoz, E. Betül. Konya ve Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemi Sütun Ve Sütunçe Başlıkları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Merçil, Erdoğan. "Aydinoğulları.", TDV İslâm Ansiklopedisi 4 (1991a): 241.
- Merçil, Erdoğan. "Anadolu Beylikleri." TDV İslâm Ansiklopedisi 3 (1991b): 139.
- Mülayim, Selçuk. Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (Selçuklu Çağı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1982.
- Ögel, Semra. Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, Ankara: TTK Basımevi. 1966.
- Keziban, Selçuk., Yurttaş, Hüseyin. "Doğu Karadeniz Bölgesi Kırkitli Dokumalarında Geometrik ve Bitkisel Motiflerden Örnekler. Art-Sanat 15 (2021): 287-315. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2021.15.0012>
- Temekoğlu, Ezgi. Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarında Sütunçeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2023.
- Turan, İsmail. Selçuklular Döneminde Tokat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016.
- Ünal, H. Rahmi. Hüseyin, Osmanlı Öncesi Anadolu – Türk Mimarisinde Taç Kapılar, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Ünal, H. Rahmi. Birgi (Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı. 2001.
- Birgi Ulu Camii. "Tarihi Mekanlar Kişisel Ansiklopedisi." Erişim 02 Şubat 2024. <https://www.erolsasmaz.com/?oku=531>

THE COLUMN BODIES WITH GEOMETRIC ORNAMENTS IN ANATOLIAN SELJUK PERIOD BUILDINGS

Ezgi Temekoğlu, Ali Baş

ABSTRACT

During the Anatolian Seljuk Period, pillars were commonly found in various parts of buildings such as mosques, madrasahs, tombs, and caravanserais. However, they were typically observed in the corners of crown gates, mihrabs, orniches. The columns, initially used in the inner corners of the projections, especially in the crown gates, began to be placed on the outer corners of the crown Gates towards the end half of the 13th century. The exterior corner colonnades, larger in size than those in the interior corners, consist of either a single colonette or two colonettes superimposed on each other. They do not differ from those in the interior corners in terms of shape or decoration. Although they are not used much, colonettes can also be seen around inscriptions and windows. Columns, typically perceived as serving the function of softening sharp corners, in fact, draw attention as decorative elements. While all the colonnades seen in the buildings of the Anatolian Seljuk period were evaluated, the colonnades were observed on site, photographed and evaluated. The structures built by the principalities such as Artuklu, Saltuklu and Danişmentli, which existed in this region before the Anatolian Seljuks dominated the Anatolia, were excluded from the scope of the subject, but the structures of the principalities such as Mengücekli and Eşrefioğlu, which were seen after the dominance of the Anatolian Seljuks, were included in the scope of the subject because they were built during the period when the Seljuks' dominance in Anatolia was still not actually lost. Colonnades bodies of the Anatolian Seljuk Period are generally divided into two according to their decorations: "those with geometric decoration" and "those with herbal decoration". The geometric decorations on the column bodies, which do not cause any change in form, are divided into three different headings: in the form of spiral and zigzag, decorated with interlocking elements. Colonnades decorated with interlaced are divided into four groups: the composition that develops from a star formed in the center by interlacement of strips or polygons; the geometric composition created by advancing strips with breaks; the decorations that are arranged sequentially and the interlaced form palmettes. Those with zigzag decoration are divided into two as horizontal and vertical zigzag.

Keywords: Islamic History and Arts, Anatolian Seljuk, Colonnade, Geometric Ornament, Stone Ornament